

Opprøret mot frimurerne i NS:

Da Vidkun Quisling

Nyere forskning som ennå ikke er offentliggjort viser at frimureriet var bakgrunnen for et av de alvorligste opprør mot Nasjonal Samlings ledelse under hele krigen. Det hele startet med at det tidlig på sommeren 1942 ble etablert en norsk avdeling av det Germanske SS. Fra første dag ledet de an i et angrep mot tidligere frimurere i NS' toppledelse og regjering under slagordet «En gang frimurer, alltid frimurer». Dette opprøret la seg aldri helt, og red Quisling som en mare gjennom hele krigen.

Opprøret toppet seg høsten 1942. Da hadde det ført til flere dramatiske episoder og det gikk på livet løs for flere. NA kan for første gang fortelle historien om da Quisling vaklet.

Det er historiker Øystein Sørensen ved Historisk Institutt ved Universitetet i Oslo som har gitt oss omrisset av hva som skjedde. Detaljene kan studeres nærmere i en bok Sørensen utgir til høsten under tittelen «Studie av ideologiske og politiske konflikter i NS under krigen». Men han bekrefter av opprøret mot frimurerne var et av de alvorligste opprør mot NS' ledelse.

Dessuten har historiker Hans Fredrik Dahl, tidligere kulturredaktør i Dagbladet, bidratt med sitt syn på det som skjedde.

Allerede da Nasjonal Samling ble dannet i 1933 ble flere frimurere valgt inn i partiets ledelse. En av dem var Quislings nære venn, Frederic Prytz, som under krigen ble finansminister i Quislings regjering. Imidlertid var ikke dette å være frimurer noe særlig problem før krigen, mener Hans Fredrik Dahl. Frederic Prytz var forøvrig fra Nord-Fosen Gods i Trøndelag.

Så kom okkupasjonen av Norge, og i kjølvannet fulgte en forsterket tysk idéimport. Dette førte til at medlemmer i NS som hadde vært frimurere skriftlig måtte sende utmeldingsbrev til frimurerlojosen.

Samtidig måtte de avserge sitt frimureri ovenfor føreren Vidkun Quisling. Og 1. desember 1940 åpner tyskerne og NS frimurerlojosen lokaler for publikum og startet heitsen mot frimurerne.

Hans Fredrik Dahl forteller at SS-eksperter fra det tyske frimurerkontoret kom til Oslo og holdt foredrag for tillitsmenn i NS. Blant annet ble det gjort oppmerksom på at frimureriet var en form for jødedom som på det skarpeste burde bekjempes av enhver nasjonalsosialistisk bevegelse.

Disse tyske oppfordringer ga kraftig næring til den latente motsetning mellom en mer proletar og sosialistisk retning innen NS, og de gamle fine advokater og foretningførende som hadde sluttet seg til partiet.

Startskuddet

Historiker Øystein Sørensen forteller at startskuddet for opprøret skjedde ved at en norsk avdeling av det Germanske SS ble opprettet tidlig på sommeren 1942. Deres ideologi var tilnærmet det tyske SS' syn på frimureriet. De utga også en avis. Og i fra første dag rettet de sine angrep mot de tidligere frimurerne i partiets toppledelse og regjering. Dessuten brukte opposisjonelle krefter innen NS

Opprøret mot frimurerne var et av de alvorligste mot Vidkun Quisling og NS' ledelse.

denne «brekkstangen» som vikarierende argumenter mot ledelsen.

På grunn av at NS bygde på førerprinsippet var det umulig å føre en åpen strid mot ledelsen. Derfor grep opposisjonen begjærlig denne brekkstangen som frimureriet representerte.

Hans Fredrik Dahl ser dette opprøret som «bunnens» opprør mot tvilsomme elementer i toppledelsen: — Unge partiaktivister, frontkjempere og SS-folk krevde åpent at bestemte regjeringsmedlemmer, som for eksempel Quislings mangeårige, nære venn Frederic Prytz, skulle tre ut av regjeringen. Det ble ført en kraftig pressepolemik og politisk fraksjonsdannelse av til dels meget alvorlig art.

Quisling tar affære

Opprøret nådde helt inn i Quislings regjering. Og når det gjelder Quislings stillingstaken i denne konflikten sier Hans Fredrik Dahl: — Det virker som om Quisling befant seg midt på treet. Han kunne ikke innta det tyske standpunkt om at frimureriet i sitt vesen var forkastelig når flere av hans nærmeste medarbeidere hadde vært frimurere.

Øystein Sørensen forteller at Quisling løste problemet ved å sette et lokk på opprøret. Han rykket ut med en erklæring om at NS holdning til frimureriet var klar. Han gjentok poengene fra 1940, om at medlemmer som hadde vært frimurer, men som hadde meldt seg ut

og var godkjent av han personlig, ikke skulle trakasseres mer.

For mange NS-folk var det nærmest utenkelig å gjøre opprør mot «Føreren» Quisling. Dette satte derfor en stopper for det verste trykket. Quisling måtte altså sette seg selv i fare for å redde sine nærmeste medarbeidere. Likevel hang saken i et vakuem en stund før temperaturen sank og Quisling kunne puste lettet ut.

Imidlertid fortsatte den norske avdelingen av det Germanske SS sine angrep. Og trykket mot Quisling og de tidligere frimurerne i ledelsen ga seg aldri. Dette trykket red ham som en mare under hele krigen.

Unngår forskning av frimureriet?

Historikerne ser ut til å unngå frimureriet. Ifølge historikere vi har vært i kontakt med skyldes dette først og fremst at hetsen mot frimurerne fra nazi- og NS-hold fra krigens dager, har lagt en lammende hånd over en kritisk analyse av frimureriet etter krigen. De frykter å bli satt i samme bås som nazi-hetsere.

Historiker Hans Fredrik Dahl er enig i at det etter krigen har vært en påfallende mangel på historisk interesse omkring frimureriet:

— Etter nasjonalsosialistisk lære var det å være frimurer ensbetydende med å være jøde. Dette ga frimurerne en slags fristilling for historisk granskning etter 1945. For lojosen hadde rent ut sagt vært forfulgt av de nazistiske myndighetene og utsett for sterke overgrep under krigen. Dermed har det vært vanskelig å rette et kritisk, historisk blikk mot frimureriet.

Hans Fredrik Dahl mener at den manglende historiske interessen også kan skyldes at det rett og slett er vanskelig å komme til de historiske kildene, som for eksempel frimurerets arkiver. En annen mulig årsak mener Dahl kan være, at på tross av en konsentrasjon av næringsdrivende i frimurerlojosen, er det ikke sikkert denne organisasjonen har vært interessant nok som aktør i den historiske prosessen etter 1945.

Denne frykten med å bli satt i samme bås som nazistene peker også historiker Øystein Sørensen

på som en forklaring på historikerens manglende interesse for frimureriet.

Også fagbevegelsen

NA har også vært i kontakt med fagbevegelsens historikere for å høre fagbevegelsens syn på frimureriet. En av historikerne sier at fagbevegelsen ikke har noe offisielt syn på frimureriet. Han kan heller ikke komme på at fagbevegelsen noengang har hatt noe syn på frimureriet.

Vi har også vært i kontakt med en rekke sentrale figurer innen fagbevegelsen. Konklusjonen er at enten stiller de helt blanke, eller så tar de ikke spørsmålet alvorlig. Andre mener at det er andre spørsmål som er viktigere enn å ha et syn på frimureriet. Dette på tross av at flere sier seg enig i at det skjer en opphopning av økonomisk makt i frimurerets saler.

Hans Fredrik Dahl sier at kanskje fagbevegelsen og de aktive sosialistene ikke har sett det som noe problem at deler av landets næringsliv har vært samlet i en slik organisasjon. Han stiller seg også

Historiker Hans Fredrik Dahl hevder at det har vært en påfallende mangel på historisk interesse omkring frimurerne.

tvilende til at frimurerne har noen særlig innflytelse i dag over utviklingen av samfunnet:

Et minus å være frimurer?

— Det kan faktisk være slik at man i dag stiller med et minus ved å være frimurer når det er snakk om maktposisjoner. Så det er et spørsmål om ikke deres makt vis-

kes ut gjennom frimurermedlemskapet:

— De som er skeptiske til frimureriet har ofte hevdet at det foregår saker og ting som ikke tåler dagens lys, med andre ord at de befeister sine maktposisjoner gjennom sitt medlemskap. Men dette er det så langt jeg kan se ikke lært noen beviser for.

Søkelys på frimureriet

Dette er sjunde og siste artikkel i vår serie om Frimurerlojosen. Artikkelserien er skrevet av journalist Bjørn Larsen. De foregående artiklene sto i NA 21.1., 23.1., 24.1., 26.1., 28.1. og 30.1.

vaklet

Opprøret nær Namsos:

Uskyldige frimurere arrestert

Tidlig i oktober 1942 arresteres plutselig to av de ledende frimurerne i Namsos av lokale NS-folk: Ble Arvid Astrup og Asbjørn Olsen uskyldige ofre i det interne og dramatiske opprøret mot frimurerne i toppledelsen av NS?

Asbjørn Olsen var far til den nåværende ordtørende mester i Namsos, Karl Greiff. Greiff kan fortelle at hverken faren eller direktøren Arvid Astrup noengang fikk oppgitt noen begrunnelse for denne plutselige arrestasjonen av dem.

Med bakgrunn i opplysningene vi idag kan bringe, om at det utover sommeren og høsten 1942 spredde seg et alvorlig opprør innad i NS mot tidligere frimurere i partitoppen, tror Karl Greiff at familien endelig kan ha funnet svaret på det som for dem alltid har fortonet seg som en gåte - en tilsynelatende meningsløs arrestasjon av faren.

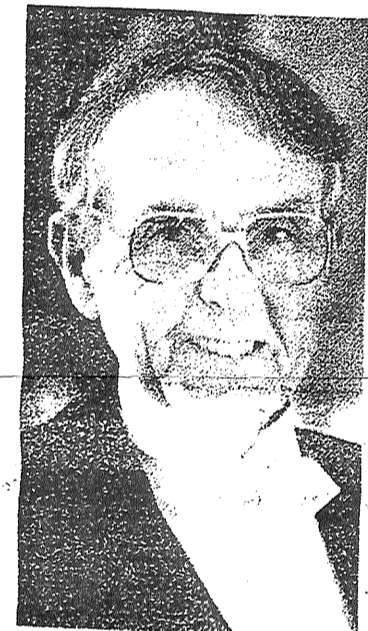
Slik at ingen skal misforstå gjør vi oppmerksom på at hverken Asbjørn Olsen eller Arvid Astrup hadde noe med NS å bestille. Men deres arrestasjoner er interessante på grunn av tidspunktet, fordi de var frimurere, samt det faktum at arrestasjonene ble foretatt av lokale NS-folk. Dessuten ble arrestasjonene ledet av en glødende lokal nasjonalsosialist. Og selvfølgelig kan en også spørre seg om hvorfor frimurerne i Namsos ikke ble arrestert før oktober 1942. I nærmere to og et halvt år hadde de hatt muligheten: Så hvorfor akkurat da?

Historiker Øystein Sørensen ved historisk institutt ved Universitetet i Oslo, sier at arrestasjonen av de ledende frimurerne i Namsos i oktober 1942, absolutt kan ha en sammenheng med opprøret mot NS ledelse, samt at opprøret kan ha forgrenet seg til Namsos.

I oktoberdagene ble det pistket opp en voldsom stemning mot de tidligere frimurerne som satt i partiets ledelse. Mottoet var: En gang frimurer, alltid frimurer. Militante frimurer-hatere gikk egenhendig til aksjoner. Blant annet okkuperte de kontorer. Disse ble senere arrestert, og det ble reist tiltale innad mot dem. Her ble de ble dømt av en slags folkeordstol, opplyser Øystein Sørensen.

— Etter arrestasjonen ble det også foretatt husundersøkelse hjemme hos oss, forteller Karl Greiff.

Også her var det de lokale NS-folkene som utførte undersøkelsen — uten lysk innblanding. Og mor fikk ikke oppgitt noe begrunnelse for husundersøkelsen, opplyser Greiff.

Karl Greiff har oversider funnet svaret på hvorfor faren ble arrestert under krigen.

tidligere hadde vært medlem av frimureriet!

Lokalt opprør

Som tidligere nevnt toppet opprøret seg i oktober 1942. Mot slutten av oktober var tilstandene blitt så «ville» at Vidkun Quisling gikk ut og erklærte at trakasseringen av de tidligere frimurere måtte stanses. — Øyeblikkelig!

Et interessant spørsmål er derfor om de som sto bak arrestasjonene av frimurerne Asbjørn Olsen og Arvid Astrup representerte det lokale opprøret mot ledelsen i Namsos. Dett er svært interessant nettopp fordi NS-ordføreren i Namsos var en tidligere frimurer, og dermed representerte ledelsen: Hvorfor ble ikke han arrestert? Våget ikke «oppføreren» å tære NS-ordføreren? Rettet de istedet «baker for smed?» ved å arrestere Olsen og Astrup?

— Selv trodde de to arresterte at de ble tatt som gisler. De fant rett og slett ingen annen forklaring. Etter en tid ble de sendt til Falstadleiren. Og etter at Quisling hadde fått satt et lokk over opprøret ble de sluppet fri igjen. Men aldri fikk de svaret på hvorfor de ble arrestert i oktoberdagene 1942.

